נח ב

א. גרסינן במס' זבחים[1]: „עד שלא הוקם המשכן הבמות מותרות כו' והכל כשירין ליקרב, בהמה חי' ועוף זכרים ונקבות תמימין ובעלי מומין טהורין . . דאמר קרא[2] ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל עוף הטהור . . לאפוקי מחוסר אבר . . שנאסר לבני נח[3] . . ומכל החי מכל בשר[4] אמרה תורה הבא בהמה שחיין ראשי איברין שלה". כלומר, אף שלב"נ ליכא איסור הקרבת בעל מום כשמקריב בבמה (ועד"ז בקרבנות שלפני מ"ת), מ"מ, יש איסור[5] הקרבת מחוסר אבר.

ולכאורה משמע, דבעל מום ומחוסר אבר הם ב' שמות ואיסורים שונים[6], ד„מום" פירושו כל פגימה שהיא, עד שיש מום שאינו מחמת חסרון באבר אלא רק שינוי לגבי אבר רגיל, משא"כ מחוסר אבר פירושו כמשמעו, חסרון.

אבל נ"ל דאינו כן, ע"פ דיוק ל' הש"ס[7] (בסיפור דקמצא ובר קמצא), דכאשר שלח הקיסר קרבן לישראל ל-הקריב ע"ג המזבח, הרי „בהדי דקאתי שדא בי' מומא בניב שפתים ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא" (וב-פרש"י: לדידהו לא הוי מומא להקריב לגבוה בבמה דידהו אלא מחוסר אבר). ומדיוק הלשון „ולדידהו לאו מומא הוא" (ולא — „לאו פסול הוא" וכיו"ב), משמע, דגם אצל ב"נ הפסול דמחוסר אבר הוי מפני השם ד„בעל מום"[8], אלא דאצלם רק „מחוסר אבר" נחשב „בעל מום" (וכשאינו חסר אבר נחשב תמים), משא"כ לדידן גם „בדוקין שבעין" הוי מומא.

ויש לבאר זה ע"פ משנ"ת במ"א[9] באורך, שיש כמה דרגות ואופנים בענין השלימות והתמימות, וע"ד דרשת רז"ל[10] עה"פ „שנה תמימה" — „להביא את חודש העיבור", דאף שגם שנה פשוטה נקראת שנה[11] (שלימה) שלא חסר בה מאומה, מ"מ אינה „שנה תמימה", שתואר זה הוא רק לשנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים[12]. והיינו לפי שהתואר „תמימה" מורה לא רק על שלילת חסרון, אלא על

---

1) קטו, ב — קטז, א.

2) פרשתנו ח, כ (ושם: העוף).

3) ראה גם ע"ז ה, ב. נא, א. ירושלמי — פסחים פ"ט ה"ה: מגילה פ"א הי"א: סוטה פ"ט ה"ה — וקה"ע ופ"מ שם.

4) פרשתנו ו, יט.

5) ראה תוד"ה מנין — ע"ז ה, סע"ב ובגליון הש"ס שם. משנה למלך הל' מלכים פ"י ה"ז (ד"ה ודע שמה שתירצו).

6) ולהעיר דפסול מום הוא רק „מאבראי", משא"כ מחוסר אבר (ראה בכורות לט, א. רמב"ם הל' איסורי מזבח פ"ב הי"א. מנ"ח שהובא לקמן סעיף ב).

7) גיטין נו, א.

8) ראה גם ל' רש"י תמורה (ז, א ד"ה בני נח) „ב"נ נצטוו מלהקריב מחוסרי אברים . . אבל על מום אחר לא כו'", הרי ש„מום" ו„חסר" הם שם א'. ולהעיר גם מל' חז"ל (קידושין סו, ב) „בעל מום דעבודתו פסולה . . כשהוא שלם ולא כשהוא חסר" (ולא „כשהוא בעל מום").

9) ראה לקו"ש ח"ל ע' 45 ואילך. וראה גם לקו"ש חי"ח ע' 129 ואילך. ועוד.

10) ערכין לא, א (במשנה).

11) בהר כה, ל.

12) ראה ר"ן נדרים סג, א במשנה (בשם הרשב"א). שו"ת נוב"י מהד"ק אה"ע ס"כ.

13) או שנת החמה (ראה דעת רבי במשנה ערכין שם ובפרש"י. רש"י פרשתנו ח, יד).

תמימות ושלימות נוספת (שגם בלעדה אין הדבר חסר).

ושני ענינים אלה מצינו בענין הקרבנות (דישראל) גופא, ובלשון הרמב"ם[14] „מ"ע להיות כל הקרבנות תמימין ומובחרין", שהם ב' דינים שונים, ד„תמימין" היינו שהקרבן צ"ל שלם, ועוד זאת, שצ"ל „מובחר" („מבחר נדריכם"[15]), וכמבואר ברמב"ם[16] התנאים הנדרשים שהקרבן יהי' „מובחר" (אף שגם בלעדם אינו בעל מום).

ולפ"ז יש לומר, שעד"ז הוא החילוק בין קרבנות דישראל וקרבנות ב"נ: בקרבנות דישראל (לאחר מ"ת) נדרשת שלימות ותמימות יתירה, שגם פגם (או שינוי) בהאבר עצמו נחשב כחסרון ומום: משא"כ לגבי השלימות והתמימות שבקרבנות דב"נ (וכן בקרבנות דכ"ע דקודם מ"ת), הרי רק מחוסר אבר הוי בגדר מום (היפך השלימות), ואילו מום ופגם בהאבר עצמו „לאו מומא הוא".

ב. בדרך זו יש לבאר דברי הרמב"ם[17] גבי קרבן עוף, שכתב: „אין המומין פוסלין בעוף . . שלא נאמר[18] תמים זכר אלא בבהמה בלבד, בד"א במומין קטנים אבל עוף שיבש גפו או נסמית עינו או נקטעה רגלו אסור לגבי המזבח שאין מקריבין חסר כלל".

והנה דין זה (שמחוסר אבר פסול גם בעוף) ילפינן בגמ'[19] (וכן בתו"כ[20]) ממ"ש „מן העוף[21], ולא כל העוף". ולפ"ז יש מקום לומר, דדין „תמות" לא נאמר כלל בעוף, וכפשטות לשון הברייתא[22] „אין תמות . . בעופות", אלא שיש לימוד מיוחד למעט מחוסר אבר גם בעוף (וכפי שהאריך במנחת חינוך[23], וע"ש גם ה־נפק"מ להלכה).

אבל הרמב"ם ברור דברו, דהא שמחוסר אבר פסול בעוף הוא (לא מפני הלימוד ד„מן העוף", אלא) לפי „שאין מקריבין חסר כלל", שדין זה (א) אינו מיוחד בעוף אלא הוא כלל בכל קרבן, (ב) נלמד (כמ"ש הרמב"ם לפנ"ז[24]) מ־מ"ש[25] „תמימים יהיו לכם", היינו שגם הפסול דמחוסר אבר בעוף יסודו בדין „תמות"[26].

---

14) ריש הל' איסורי מזבח.

15) פ' ראה יב, יא.

16) שם פ"ב ה"ח.

17) שם רפ"ג.

18) אמור כב, יט.

19) קידושין כד, סע"ב. — הובא גם ברמב"ם בפיה"מ שלו זבחים פ"ז מ"ה.

20) ויקרא א, יד. הובא בפרש"י עה"ת שם.

21) ויקרא שם.

22) קידושין שם. וש"נ. תו"כ ופרש"י שם.

23) מצוה רפו.

24) פ"ב ה"א.

25) פינחס כח, לא. — ועפ"ז מתורץ זה שהביא הרמב"ם כתוב זה, אף שבש"ס (בכורות לט, א) הובא הכתוב דאמור (כב, כא) „תמים יהי' לרצון", כי הכתובים דפ' אמור לא קאי בעוף, כמ"ש הרמב"ם כאן (רפ"ג, והוא מתו"כ אמור שם, יט) „שלא נאמר תמים זכר אלא בבהמה בלבד", ולכן הביא הכתוב דפינחס.

26) וכן משמע בלח"מ לרמב"ם שם פ"ג ה"ג. ע"ש. וראה ל' הרמב"ם הל' אבות הטומאה פ"ג הי"ג.

וצ"ע במנ"ח שם, שכ' בדעת הרמב"ם „דמחוסר אבר פסול בעוף אינו מטעם תמים' . . אלא מלימוד

---

*) וראה מנ"ח מצוה תקל, שמתרץ קושיית הכס"מ (הל' רוצח פ"י ה"ב) בדברי הרמב"ם (שם) דאין המומין פוסלין בעגלה ערופה ואעפ"כ טריפה פסולה, דלמה השמיט הרמב"ם פסול מחוסר אבר (כמ"ד בירושלמי סוטה שבהערה 3, שפסק כוותי' לגבי טריפה) — דפשוט דמחוסר אבר פסול ואינו כבעל מום, כיון דמחוסר אבר „אינו מטעם מום דגם

ועפ"ז צ"ע, דכיון שגם קרבן עוף הוא בכלל „תמימים יהיו לכם", מהי ההסברה שאינו בדין „תמים" השולל בעל מום?

וע"פ הנ"ל יש לומר, שס"ל להרמב"ם, שאין בעל מום ומחוסר אבר ב' שמות נפרדים, שרק חד מינייהו (מחוסר אבר) ישנו בעוף, אלא שגדר התמימות הנדרש בעוף שולל רק מחוסר אבר ולא סתם מום (ע"ד הנ"ל גבי קרבנות ב"נ וקרבנות שלפני מ"ת)[27].

ויש לומר בהסברת הדבר:

קרבן בהמה הוא קרבן עשיר לגבי קרבן עוף (כדין קרבן עולה ויורד, שדל מביא קרבן עוף). והנה גדר ענין ה־עשירות אינו רק מילוי החסרון (שאצל העשיר לא חסר דבר), אלא היא שלימות נוספת. כמחז"ל[28] גבי מצות צדקה „די מחסורו[29] אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו", זאת אומרת, דאף שחייבים למלא כל חסרונו של העני [עד ד„אשר יחסר לו"[29] כולל „אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו"[28], אם הוא בן טובים[28] הראוי לכך], מ"מ אין חיוב להעשירו, הרי שעשירות היא שלימות נוספת, יותר ממילוי החסרון.

ולכן, גבי קרבן עוף (קרבן עני) רק מחוסר אבר הוי בגדר חסרון, הסותר לענין התמימות, ואילו פגם קטן „לא הוי מומא" והקרבן הוא בכלל „תמימים יהיו לכם"; ורק בקרבן בהמה, קרבן עשיר, גם פגם קטן מוציאו מכלל „תמים".

ג. ע"פ נקודה זו, דזה שסתם מום (שאין בו חסרון אבר) לא הוי פסול בקרבנות דקודם מ"ת (וכן לאחר מ"ת בקרבן עוף דישראל), אינו לפי שאין בהם דין תמימות, אלא לפי שדרגת השלימות והתמימות הנדרשת בהם אינה נפגמת ע"י סתם מום —

יש ליישב (ע"פ פנימיות הענינים) קושיית התוס'[30] על לשון הש"ס בהא דמכשיר ר' עקיבא[31] בעלי מומין ד„אם[32] עלו לא ירדו", שהוא רק „בדוקין שבעין הואיל וכשירין בעופות"[33]. וכ' התוס' „קשה דאיכא כמה מומין דלא פסלי

אחר מן העוף", והרי ברמב"ם לא הובא הלימוד ד„מן העוף", ומלשונו „שאין מקריבין חסר כלל" מוכח להיפך, כנפנים.

27) וי"ל שהרמב"ם ס"ל, שהלימוד מ„מן העוף" הוא רק גילוי מילתא, שלא נתמעט עוף לגמרי מדין תמות (ע"ד מ"ש בתוד"ה ת"ל קידושין שם. תוד"ה מנין הנ"ל הערה 5. תוד"ה ושנסמית שצויין בסמוך).

ולהעיר מפרש"י בכ"מ (זבחים — לה, ב ד"ה וכשירין. סח, ב ד"ה נסמית. פה, ב ד"ה הואיל. וכן בחולין כג, א ד"ה בבהמה), שמחוסר אבר פסול בעוף משום „הקריבהו נא לפחתך" (מלאכי א, ח). וכבר הקשו עליו בתוס' (זבחים לה, ב ד"ה אלא: שם סח, ריש ע"ב ד"ה ושנסמית) מש"ס הנ"ל דלמד מ„מן העוף". ואכ"מ.

בעוף פסול".

אבל כבר תירצו במפרשים שלא הוצרך הרמב"ם לפרט מחוסר אבר כי נלמד במכ"ש מטריפה (מעשה רקח לרמב"ם שם, ע"פ חולין יא, א). ועוד. ולהעיר שבמראה הפנים לירושלמי שם תי' השמטת הרמב"ם, ד„הואיל וגלי רחמנא בעגלה להכשיר בה מומין **ה"ד למחוסר אבר**". ויומתק ע"פ המבואר בפנים [אלא ששם כ' זה לפמ"ש בדעת הרמב"ם דגם לב"נ מחוסר אבר כשר כמו בעל מום, כיון שהרמב"ם לא הביא בחיבורו פסול מחוסר אבר לב"נ (וכמו שהעיר גם המנ"ח מצוה רפו שם). וצ"ע. ואכ"מ].

28) כתובות סז, ב.

29) פ' ראה טו, ח.

30) זבחים עז, ב ד"ה הכא.

31) זבחים פד, א — במשנה.

32) רש"י שם.

33) ל' הש"ס שם פה, ב. וכן לעיל שם לה, ב. ועוד.

[שאינן מחוסרי אבר] ואמאי נקיט דוקין שבעין, וכן בגיטין[7] [בסיפור דקמצא ובר קמצא] הוה מצי למישדי מומא במקום אחר" (ולא בדוקין שבעין או בניב שפתים דוקא[34]), ונשארו בקושיא[35].

וע"פ הנ"ל יש לומר, שבדוגמא זו מרמז הש"ס, שהתוכן הפנימי של השלימות הנוספת שנתחדשה ע"י מ"ת בענין הקרבנות, שבגללה נשלל "כל מום" (בקרבן בהמה דישראל), שייך לענין הרא' דוקא[36].

ד. ויובן זה ע"פ מ"ש בחינוך[37] בשורש טעם המצוה "שיהי' כל קרבן תמים", "עם מה שהקדמנו . . בענין הקרבנות על צד הפשט שהם לעורר ולכוין מחשבת בני איש אל הקדוש ברוך הוא, כי האדם מתפעל בכח מעשיו, על כן ראוי על כל פנים להיות הקרבן בלי מום, כי מחשבות בני אדם לא ינוחו ולא יתפשטו במין הפחות כמו בחשוב, כי הלבבות יתעוררו בחשוב ובשלם במינו יותר".

ויש לבאר זה בעומק יותר ע"פ דברי הבחיי[38] בפירוש לשון קרבן, שהוא מלשון קירוב, וענין הקרבנות "הוא קירוב הכחות והמדות" להקב"ה. ועפ"ז יש לומר, דזה שקרבן צ"ל "תמים" בלי מום, הרי זה לפי שזה צריך "לעורר ולכוין מחשבת בני איש" לקרב את כל הכחות והחושים שלו "אל הקדוש ברוך הוא".

וזהו שאצל ב"נ "דוקין שבעין" אינם בגדר מום, כי אצל ב"נ לא נדרש ענין הרא' באלקות.

ביאור הענין:

אע"פ שגם אצל ב"נ ישנו ענין האמונה בבורא עולם, דקרו לי' אלקא דאלקייא[39], מ"מ, יש חילוק עיקרי בין האמונה דב"נ והאמונה דבנ"י, ועד שלכמה דיעות[40] לא הוזהרו ב"נ על השיתוף.

ונקודת החילוק היא: אצל ישראל, ענין האמונה הוא תוצאה מזה שיש בהם "חלק אלקה ממעל ממש"[41], ש"ה' אחד מאיר"[42] בנפשו[43], וכיון שאין יסוד האמונה במציאותו של המאמין (שכלו והבנתו), אלא זה ש"ה' אחד מאיר" ומתגלה בנפשו, הרי מובן, שבו מתגלה אמיתית אחדותו של הקב"ה, "ה' אחד" ו"אין עוד מלבדו"[44]: משא"כ אצל ב"נ, שאין אצלם נשמה קדושה, הרי כל אמונתם באלקים היא תוצאה מתפיסתם והשגתם באלקות, וכיון שהיא מיוסדת על מציאותם, לכן אין אמונה זו שוללת (בהכרח) מציאות אחרת (או אפילו שליטה אחרת) מלבד הקב"ה. ומהאי טעמא לא הוזהרו על השיתוף, כי האמונה הנדרשת מהם (לפי יכולתם, שאין בהם "חלק אלקה ממעל

34) וראה חדא"ג מהרש"א גיטין שם ע"ד המוסר.

35) ולעיל שם (לה, סע"ב ד"ה אלא) תי' ד' "שאר מומין פסלי מדרבנן". ואכ"מ.

36) בהבא לקמן ראה תו"א תשא בהוספות (קיא, ד). מאמרי אדמו"ר האמצעי תשא (ע' תרלד ואילך). אוה"ת תשא (ע' א'תתמד-ה. ועוד). סהמ"צ להצ"צ מצות מחצית השקל (סה, סע"ב ואילך).

37) מצוה רפו.

38) ויקרא א, ט. – והוא מס' הבהיר סי' קט (מג).

39) מנחות קי, א.

40) ראה הנסמן בסה"מ מלוקט ח"א ע' נב. אנציקלופדי' תלמודית ערך ב"נ (ע' שנ). ועוד. וראה סהמ"צ להצ"צ מצות אחדות ה'. ועוד.

41) ל' התניא רפ"ב.

42) ל' התניא ספי"ח.

43) בחכמה שבנפש (תניא שם). וראה תניא פל"ה בהגהה דמדריגת החכמה היא "אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו". וראה הערה 45.

44) ואתחנן ד, לה.

ממש") היא רק שהקב"ה „הוא אלקא דאלקייא".

ה. והנה החילוק בין שני אופנים אלה, הוא כמו וע"ד החילוק בין ב' החושים דשמיעה וראי': גדר ראי' הוא שהדבר הנראה מתגלה ומאיר כמו שהוא אל האדם הרואה, היינו שאין תפיסת הדבר הנראה לפי גדרי הרואה, אלא שהדבר הנראה מאיר אליו: משא"כ שמיעה היא מרחוק, דכאשר האדם שומע אודות דבר מסויים, הרי תפיסתו בהדבר היא ע"י ששומע פרט אחר פרט, ועי"ז מצטייר בשכלו הדבר, ומובן, שאין זה גילוי הדבר כמו שהוא, אלא לפי תפיסת שכלו והבנתו.

וכן הוא בענין האמונה, דאצל ב"נ, שאין „ה' אחד" מאיר ומתגלה אצלם, אלא שביכולתם להגיע לאמונה בה' ע"י הוכחות שכליות וכו', הרי זה גדר של „שמיעה", ואילו אצל ישראל, ש„ה' אחד מאיר" בנפשם, הרי ענין האמונה אצלם הוא בגדר „ראי'"[45].

וזהו גם הרמז בלשון הש"ס, שהדוג־מא למום שאינו פוסל בקרבנות קודם מ"ת (וקרבנות ב"נ אחר מ"ת בבמה ש־להם) היא ממום „בדוקין שבעין", כי ענין הראי' באלקות נפעל בישראל (בעיקר) בשעת מתן תורה, כמ"ש[44] „אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מ־לבדו", „הראת ממש, בראי' חושיית"[46], ולכן, כאשר בנ"י מקריבים קרבן להשם, נדרש אצלם שעבודת ההקרבה תהי' בכל הכחות והחושים, גם חוש הראי', ראי' באלקות. משא"כ בב"נ שאין אצלם הראי' באלקות, הרי „דוקין שבעין . . לאו מומא הוא"[47].

[ועד"ז בבנ"י עצמם, דמי שהוא בתחי־לת העבודה, במצב של „עני" — אין עני אלא בדעת[48] — וחסר אצלו הדעת ב־אלקות באופן של „הראת לדעת", באופן של ראי' — אין דוקין שבעין (בעוף) נחשב אצלו כמום.

ולאידך גיסא, כיון שהגילוי דמ"ת פעל גם על ב"נ, עד שקיום ז' מצות ב"נ צ"ל „מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה . . על ידי משה רבינו"[49], לכן גם אצלם שייך עכ"פ מעין ענין אמונה זו, וזהו שב"נ יכול להביא קרבנות ע"ג מזבח שבבהמ"ק (דישראל)[50], ואזי קרבנו צ"ל תמים ממש[51]].

ו. והנה כשם שהוא לענין גילוי אחדות ה' במ"ת, שעי"ז נשלל ענין ה־שיתוף (אף שבמצב דקודם מ"ת (וכן בב"נ אחר מ"ת), גם האמונה באופן ד„אלקא דאלקייא" אין בה פגם) — עד"ז הוא אחר מ"ת, שבענין אחדות ה' גופא

---

45) והרי ראי' היא בחכמה (ראה לעיל הערה 43).

46) תניא פל"ו.

47) להעיר, שאע"פ שבגיטין שם הובא (לענין ב"נ) גם האופן דמום „בניב שפתים" (ורק בקרבן עוף דישראל הדוגמא בש"ס בכ"מ היא רק „בדוקין שבעין") — מ"מ, בדרושים הנ"ל (הערה 36) נתבאר החילוק בין ישראל וב"נ רק בענין הדוגמא ד„דוקין שבעין", ענין הראי' באלקות.

ולכאורה י"ל, דהא דבישראל מביא רק הדוגמא ד„דוקין שבעין" כי בישראל, גם במצב של „עני" בדעת, אפ"ל רק חסרון בראי' באלקות ולא יתירה מזה, משא"כ בב"נ יתכן מצב שיהי' חסר (בתוכן הפנימי) ב„ניב שפתים" ומ"מ לא נחשב מום. ועצ"ע.

48) נדרים מא, רע"א.

49) רמב"ם הל' מלכים ספ"ח.

50) חולין יג, ב. וש"נ. תו"כ אמור כב, יח. פרש"י אמור שם, כה.

51) תמורה ז, א. רמב"ם הל' איסורי מזבח פ"א ה"ו. פרש"י אמור כב, יט.

נתגלה בפנימיות התורה אופן עמוק יותר באחדותו ית' (מיוסד על ביאור הזהר[52] בענין "ה' הוא האלקים"), עד שלא רק שאין לשום דבר איזו שליטה שהיא מלבדו ית', אלא עוד זאת, שאין שום מציאות מלבדו[53] (וזהו הפירוש ב"אין עוד מלבדו", שאין שום מציאות בלעדו ית'), עד ש"אין עוד"[54] [ובזה גופא, במשך הדורות, מתגלים מזמן לזמן בפנימיות התורה אופנים עמוקים יותר, בהבנת ענין אחדות ה' בדקות יותר].

ואע"פ שקודם שנתגלתה הבנה זו באחדות ה' לא שייך לומר שהעדר הידיעה בזה הוא ענין של חסרון ופגם ח"ו, מ"מ, לאחרי שכבר נתגלו בעולם ביאורים אלה בפירוש האמיתי דאחדות השם, הרי מי שאינו לומד ומאמין בהם ה"ז פגם באמונתו בהשם, וה"ז בדקות דדקות ענין של כפירה*[54] באחדות השם.

וע"ד שמצינו ברמב"ם שפסק ל־הלכה[55] ד"האומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה" ה"ה מין, והראב"ד השיג "ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות". והסברת שיטת הרמב"ם, דאע"פ שהיו "גדולים וטובים" שסברו שהקב"ה הוא "גוף ובעל תמונה" וח"ו לקרותם בשם "מין", מ"מ, לאחרי שנתגלו ונתפרסמו הביאורים וכו' בספרי גדולי ישראל, שאי אפשר לומר כן ושזהו בסתירה לאחדות השם (כמו שביאר הרמב"ם בהלכות יסודי התורה[56]), א"כ מעתה הסובר כן מפני משמעות פשוטי המקראות או ממה שראה בדברי אגדות, הרי הוא בגדר "מין".

ועד"ז כן הוא בעניננו, דלאחרי שנת־גלה בפנימיות התורה הפירוש האמיתי באחדות השם, אשר אין שום מציאות בלעדו ית', הרי מי שאינו מאמין בזה ה"ז בדקות דדקות ענין של כפירה באחדותו ית'. וכנ"ל — שאין להביא שום ראי' מזה שבדורות שלפני גילוי פנימיות התורה לא היי' ידוע פירוש זה באחדות השם, וא"כ הרי אפשר שאמונה בהשם יכולה להיות בשלימות גם בלי ידיעה זו ב־אחדות השם, כי לפני התגלות זו בעולם אין בהעדר ידיעה זו שום פגם ח"ו[57]; אבל לאידך, כאשר "הכל עשה יפה בעתו"[58] ונתגלתה פנימיות התורה, כולל גם האופנים העמוקים שבהבנת אחדותו ית', ההולכים ומתגלים מדור לדור, הרי זה חוב על כאו"א מישראל ללמוד ענינים אלו ולהאמין בהם[59].

---

52) וארא כה, א. הובא ונת' בסהמ"צ להצ"צ מצות אחדות ה'. ועוד.

53) ראה תניא ח"ב פ"ו (פ, ב). סהמ"צ להצ"צ שם פ"ג. ובכ"מ. — וראה גם של"ה בתחלתו בית הבחירה (כח, סע"ב). ועוד.

54) ואתחנן שם, לט. וראה תניא שם (בסוף העמוד). ובמ"א נת' החידוש ב"אין עוד" על "אין עוד מלבדו". ואכ"מ.

*54) ראה בזה (ובפלוגתת הרמב"ם והראב"ד) פרדס שער א' פ"ט. נת' במאמרי אדה"ז — ענינים (ע' שלה ואילך), תק"ע (ע' נג־ד). וראה לקו"ש ח"י ס"ע 265 ואילך.

55) הל' תשובה פ"ג ה"ז.

56) פ"א ה"ז ואילך.

57) וע"ד קודם שנקבעה הלכה, הרי באתרי' דר' יוסי הגלילי אכלו בשר עוף בחלב (חולין קטו, א), ועד"ז בכו"כ ענינים.

58) קהלת ג, יא ובקה"ר שם (לענין נתינת התורה). וראה בארוכה לקו"ש ח"ז (ע' 206 ואילך), לענין גילוי פנימיות התורה בדורות האחרונים דוקא.

59) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 17 לענין כללות החיוב דלימוד פנימיות התורה בדורות אלו.

והלימוד בענינים אלו ה"ז הכנה קרובה ל„אותו[60] הזמן" ש„יהיו[60] ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמרי[61] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

(משיחות יו"ד שבט תשי"ג, י"ט כסלו תשי"ב)

60) ל' הרמב"ם בסיום וחותם ספרו.

61) ישעי' יא, ט.